

**Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя**

**Факультет педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв
Кафедра дошкільної освіти**

Освітня програма «Дошкільна освіта»
Спеціальність 012 Дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»

**Організація комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого
дошкільного віку в ЗДО**

ПЕТРЕНКО ОЛЬГИ МИКОЛАЇВНИ

Науковий керівник:

Аніщук А. М. канд. пед. наук, доцент кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Рецензенти:

Пихтіна Н. П. канд. пед. наук, доцент кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Бобро А. А. канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту

Допущено до захисту: Протокол № 7 від 27. 11. 2024

р.

Завідувач кафедри дошкільної освіти:

Кононко О.Л., д. псих. н., професор

АНОТАЦІЯ

Петренко О. М. Організація комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в ЗДО. Рукопис. Ніжин, 2024. – 71 с.

Кваліфікаційна робота виконана на теоретичному та практичному рівнях. На теоретичному рівні визначена сутність понять «мовлення», «комунікація» та «комунікативно-мовленнєва діяльність» у науковій літературі, схарактеризовані теоретичні основи організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку; проаналізовані форми та методи її організації.

На емпіричному рівні досліджені критерії, показники, рівні сформованості комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, форм та методів її організації.

Виділено педагогічні умови та запропонована система роботи вихователя з організації комунікативно мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в ЗДО з використанням різноманітних форм та методів.

Ключові слова: *«комунікативно-мовленнєва діяльність», «комунікація», «мовлення», «організація комунікативно-мовленнєвої діяльності», «старший дошкільний вік».*

ANNOTATION

Petrenko O. M. Organization of communicative and speech activities of older preschool children in a preschool educational institution. Article. Nizhyn, 2024. – p.71.

The qualification work was carried out at the theoretical and practical levels. At the theoretical level, the essence of the concepts of «speech», «communication» and «communicative and speech activity» in the scientific literature was determined, the theoretical foundations of the organization of communicative and speech activity of preschool children were characterized; the forms and methods of its organization were analyzed.

At the empirical level, the criteria, indicators, levels of development of communicative competence in children of senior preschool age, forms and methods of its organization were studied.

Pedagogical conditions were identified and a system of work of the educator for the organization of communicative and speech activity of children of senior preschool age in preschool education using various forms and methods was proposed.

Keywords: *«communicative and speech activity», «communication», «speech», «organization of communicative and speech activity», «senior preschool age».*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	8
1.1. Організація комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку як наукова проблема.....	8
1.2. Готовність дітей старшого дошкільного віку до комунікативно-мовленнєвої діяльності.....	14
1.3. Форми та методи організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку.....	18
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ І.....	26
РОЗДІЛ ІІ. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗДО.....	28
2.1. Вивчення сформованості комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, форм та методів її організації.....	28
2.2. Обґрунтування педагогічних умов організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в ЗДО.....	40
2.3. Система роботи з організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку в умовах ЗДО.....	49
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ ІІ.....	56
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Актуальність проблеми. Комунікативно-мовленнєва діяльність є основою для формування у дітей соціальної компетентності. Її загальна мета – розвивати потребу в спілкуванні з навколишнім середовищем. Під час спілкування дитина багато пізнає та досліджує і тому важливо підтримувати мотивацію дитини брати участь у розвитку її мовлення.

Комунікативно-мовленнєва діяльність становить один із найголовніших завдань дошкільної освіти. У Базовому компоненті дошкільної освіти в освітній лінії «Мовлення дитини» основною метою є формування здатності виражати свої звернення та думки, показувати свої враження за допомогою вербальних та не вербальних засобів. Ця компетентність об'єднується за допомогою фонетичних, лексичних, граматичних, діалогічних та монологічних складників, що засвідчують взаємозалежність та взаємозумовленість [29]

В процесі комунікативно-мовленнєвої діяльності дошкільний заклад має забезпечити відсутність мовленнєвого бар'єра та страху спілкування та вміти висловлювати власні думки без попередньої підготовки. Дошкільний вік є сенситивним до розвитку комунікативного мовлення, тому доцільно займатися їм саме в цьому віці.

Враховуючи це, слід детально розглядати тему нашого дослідження: «Організація комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в ЗДО».

Проблему комунікативно-мовленнєвої діяльності досліджувало багато вчених минулого, серед них: К. Ушинський, Я. Коменський, І. Песталоцці, Ж. Ж. Руссо. Вони вважали, що головним джерелом розвитку мовлення є рідна мова, яку дитина чує з перших днів життя. Саме рідна мова може здійснити перший духовний розвиток дитини.

М. Монтесорі стверджувала, що розвиток мовлення безпосередньо пов'язаний з розвитком дрібної моторики рук і тому слід використовувати дидактичні матеріали, які зацікавлюють дитину.

В. Сухомлинський особливу увагу приділяв розвитку зв'язного мовлення та збагаченню словникового запасу саме шляхом художньої літератури. В процесі використання різних оповідань діти більше цікавляться та із задоволенням висловлюють свої думки.

Щодо сучасних науковців, які розглядають особливості комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку, то можна виділити такі напрями дослідження: особливості спілкування педагога з дитиною та формування мовленнєвої поведінки (І. Луценко, Л. Калмикова, А. Богущ, Н. Маліновська, Т. Піроженко) формування усного мовлення у дошкільників (О. Чубенко, Т. Піроженко, О. Білан, О. Кононко, Н. Гавриш тощо).

Об'єкт дослідження: комунікативно-мовленнєва діяльність дітей старшого дошкільного віку в ЗДО.

Предмет дослідження: педагогічні умови організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Мета: на теоретичному та емпіричному рівні дослідити проблему організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Схарактеризувати опорні поняття, що складають змістову основу дослідження.

2. Схарактеризувати теоретичні основи організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку.

3. Проаналізувати форми та методи організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку.

4. Емпірично дослідити сформованість комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, форм та методів її організації.

5. Виділити та схарактеризувати педагогічні умови організації комунікативно мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в ЗДО.

6. Запропонувати систему роботи з використанням різних форм та методів організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в ЗДО.

Методи дослідження теоретичні (вивчення теоретичного матеріалу (навчальні та методичні посібники, програми дошкільного розвитку, монографії, наукові статті, електронні ресурси, аналіз та синтез теоретичного матеріалу (виокремлення основних тез з використаної наукової літератури); узагальнення отриманих знань (виокремлення основних тез з використаної наукової літератури); дедукція та порівняння отриманих знань (порівняння наукових думок, завдання чинних програм дошкільного розвитку тощо);

емпіричні (спостереження, констатувальний етап експерименту, опитування);

статистичні (кількісна та якісна обробка результатів дослідження).

Теоретичне значення роботи: робота може стати корисною для студентів, які навчаються за спрямованістю «Дошкільна освіта» та бути використана як теоретичний посібник.

Практичне значення роботи. У роботі містяться результати емпіричного дослідження щодо рівня розвитку комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку та вивчення педагогічного досвіду сучасних вихователів щодо використання форм та методів для організації комунікативно-мовленнєвої діяльності. Окреслені головні напрямки та педагогічні умови для організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку і ЗДО. Запропонована система роботи з використанням різних форм та методів організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в ЗДО може бути практично використана в педагогічній діяльності сучасних вихователів закладів дошкільної освіти.

Наукова новизна дослідження. У роботі міститься рекомендована система роботи для вихователя з використанням різних форм та методів організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в ЗДО.

Впровадження результатів дослідження здійснювалося в межах:

1) Виховання у дітей дошкільного віку любові до рідної мови в педагогічних поглядах К. Д. Ушинського. *Теорія і практика сучасної освіти та науки в Україні у світлі ідей К. Д. Ушинського* : матеріали наукової конференції (м. Чернігів, 29 березня 2024 р.);

2) Особливості організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку у сучасних закладах освіти. *Перспективні напрямки наукових досліджень* : СХЛІІ Міжнародної Інтернет-конференції (м. Чернівці, 31 травня 2024 р.);

3) Contemporary pre-school: Current Issues, Practice, and Development Prospects» (Nizhin, November 6, 2024);

4) IV Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти й молодих вчених «Дошкілля в сучасному освітньому просторі: досвід, інновації, перспективи» (м. Кам'янець-Подільській, 8 травня 2024 р.);

5) II Регіональної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки» (м. Ніжин, 20 червня 2024 р.).

Структура дослідження: магістерська робота складається зі вступу, основної частини, яка складається із двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списків використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 71 сторінка.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНО- МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Організація комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку як наукова проблема

Комунікативно-мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку є однією з найважливіших діяльностей у зазначеному віковому періоді. Проблема організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку як наукова проблема активно розглядається сучасними науковцями у галузі педагогіки. Окреслимо особливості розгляду зазначеної теми у науковому просторі детальніше.

У контексті нашого дослідження, важливо визначити сутність опорних понять, які складають змістову основу дослідження. Мова йде про наступні: «мовлення» «мовленнєва діяльність», «комунікативна діяльність» та «комунікативно-мовленнєва діяльність».

По-перше, звернемо увагу на наявні наукові підходи до визначення поняття «мовлення» у сучасній науковій літературі.

Зарубіжний науковець W. D. Marslen-Wilson вказує, що мовлення – це процес використання слова з метою висловлення своїх думок [41].

Зарубіжна дослідниця J. E. Downey звертає увагу, що мовлення є саме тим пізнавальним процесом, який забезпечує комунікацію, в процесі використання мови [40, с. 104].

Щодо українських вчених у галузі психології, важливо звернути увагу на наукові підходи до визначення сутності поняття «мовлення» таких авторів як М. Варій та Р. Павелків.

Так, на думку М. Варія, мовлення – це «процес використання мови в спілкуванні» [6, с. 468].

Р. Павелків, в свою чергу, характеризує мовлення як «процес використання людиною мови для спілкування з іншими людьми» [25, с. 353].

Український науковець-психолог Л. Велитченко погоджується з думкою зарубіжної дослідниці J. E. Downey щодо того, що мовлення є психічним, пізнавальним процесом, який використовується з метою здійснення спілкування та комунікації людей [7].

Л. Гладько вважає, що мовлення доцільно описувати як процес вибору та використання мовних засобів для взаємодії з іншими членами певної мовної спільноти. Це концепція, що відображає форму існування живої мови, де мова не лише функціонує, а й постійно розвивається під час спілкування. Мова та мовлення взаємодіють і нерозривно пов'язані між собою. Мовлення існує на основі конкретної мови, в той час, як сама мова виявляється у виразі мовленнєвих дій її носіїв. Мова, відносно мовлення, є загальним явищем, доступним всім, хто користується нею [10].

За словами Т. Поліщук, мовлення є процесом освоєння та використання мови для комунікації, а також створення та передачі повідомлень за допомогою радіо та телебачення. Фізіологічною основою мовлення є умовно-рефлекторна активність кори півкуль головного мозку, що викликається специфічним подразником — словом, яке замінює предмети та їх властивості. Подразник у вигляді слова може виникати у трьох формах: як слухане слово, як бачене слово та як вимовлене слово [27].

Таким чином, можемо зробити висновок, що мовлення є пізнавальним процесом, який відбувається під час використання мови з метою забезпечення спілкування та комунікації людей.

Розглянемо наукові думки щодо тлумачення терміну «мовленнєва діяльність».

Л. Калмикова повідомляє, що вітчизняні дослідники розглядали мовленнєву діяльність як прояв усвідомлення. За їхньою концепцією, вона в функціональному та структурному відношенні є централізованою на суб'єкті, що виражається як особлива й самостійна форма мовлення. Однак, згідно з

авторами, вона не повністю усвідомлюється як внутрішнє мовлення і не відокремлюється дитиною від мовлення для інших через свою психічну природу. Зміни в розвитку дитини відбуваються лише тоді, коли мовлення стає соціалізованим. В такому випадку мовлення, що використовується для вирішення завдань, переходить з інтрапсихічної категорії в інтрапсихічну функцію [7].

Власне, на думку Л. Калмикової, мовленнєва діяльність являє собою соціально орієнтовану активність, під час якої висловлення формується та використовується для досягнення конкретної мети, такої як спілкування, повідомлення або вплив. З психологічного погляду, мовленнєва діяльність описується як процес матеріалізації думки, тобто перетворення її у словесну форму [7].

З. Шапошнікова вказує, що мовленнєва діяльність містить різноманітні мовленнєві дії або акти, які містять підготовку і реалізацію висловлення. Це може бути висловлення у діалозі, розповідь чи інші форми, незалежно від їх обсягу [38].

О. Трифонова повідомляє, що багато вчених вважають, що визначення думки як предмета мовленнєвої діяльності є необхідним для:

- 1) пояснення предмета мовленнєвої діяльності за допомогою інших слів, об'єкта, який викликає думку у дітей;
- 2) формування у дітей програми поетапного розгортання висловлювання від загального до конкретного;
- 3) навчання дітей використовувати відповідні засоби для вираження своїх думок, адекватних конкретній ситуації усного висловлювання;
- 4) навчання зовнішнього усного способу формулювання і вираження цих думок у всіх їхніх проявах [35].

Робимо висновок, що мовленнєва діяльність є процесом виробництва і розуміння мовлення, результатом якого є мовний матеріал.

Проаналізуємо основні підходи до визначення сутності поняття «комунікативна діяльність» у сучасній науковій літературі.

О. Тур вважає, що комунікативна діяльність – це взаємодія між індивідами як рівноправними партнерами, яка викликає формування психічного контакту та сприяє обміну емоціями та інформацією [36].

М. Пшетаховська дотримується думки, комунікативна діяльність – це складний і багатовимірний процес, який реалізується і в ході взаємодії індивідів, і як інформаційний процес, і взаємини людей, їхні співпереживання і взаєморозуміння [30].

Згідно з Л. Калмиковою, комунікативна діяльність – це володіння розвиненим мовленням і здатність використовувати мовлення в конкретних ситуаціях спілкування, тобто має справу із комунікативно-мовленнєвими навичками [17].

О. Проскурняк підкреслює, що комунікативна діяльність особистості – це одна з провідних її діяльностей, яка безпосередньо впливає на соціальний розвиток людини, зумовлює її успішну адаптацію у соціумі [29].

Отже, можемо зробити висновок, що під комунікативною діяльністю особистості доцільно розуміти процесом взаємодії з іншими людьми в умовах соціального простору, який відображається у спілкуванні.

Досить важливим є тлумачення такого опорного терміну нашого дослідження як «комунікативно-мовленнєва діяльність».

Власне, під комунікативно-мовленнєвою діяльністю І. Луценко вбачає «мотивовану, довільну, продуктивно-творчу, самостійну, інтеракційну, власне дитячу діяльність, яка породжена потребами і запитамі дитинства і спрямована на встановлення та підтримку контакту, налагодження взаємодії з дорослими й однолітками, в процесі якої діти розв'язують комунікативно-мовленнєві завдання, що постають перед ними у конкретних ситуаціях мовленнєвого спілкування» [23, с. 124].

Т. Кириченко стверджує, що комунікативно-мовленнєва діяльність – це найвища форма комунікації з усвідомленим мовленнєвим мотивом-метою вираження й розуміння особистісних сенсів і значень [20].

О. Беляєва, в свою чергу, зазначає, що комунікативно-мовленнєва діяльність є мовленнєвою діяльністю, яка здійснюється з метою вирішення соціальних завдань, при цьому комунікація не тотожна спілкуванню, а є лише однією із його компонентів (разом з перцепцією й інтеракцією) [3].

Таким чином, робимо висновок, що комунікативно-мовленнєва діяльність – це процес обміну інформацією та взаєморозумінням між особами за допомогою мови.

Розглянувши сутність опорних понять нашого дослідження, перейдемо до безпосереднього аналізу наукових думок щодо проблеми організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку у сучасних літературних джерелах.

М. Глущенко наголошує на важливості розвитку комунікативно-мовленнєвої діяльності у дошкільному віці та стверджує, що зазначений вид діяльності забезпечує продуктивне спілкування дитини, який є видом специфічно дитячої діяльності, в якому формується та розвивається комунікативні навички та навички взаємодії [11].

З цією думкою повністю погоджується й Ю. Сонник, яка підкреслює сенситивність дошкільного вікового періоду для розвитку комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей. Вчена звертає увагу, що для виконання зазначеного завдання, дорослий може використовувати різноманітні методи та засоби [32].

О. Трифонова стверджує, що «дитина, організовуючи свою поведінку за соціальним типом, застосовує до себе той самий спосіб поведінки, який раніше використовувала до інших. У такий спосіб, мовлення стає джерелом інтелектуальної діяльності та контролю над власною поведінкою в рішенні складних завдань. Це не винахід логічного акту, а соціальне ставлення до себе та спрямування соціальної форми поведінки до власної психічної організації. Таке мовлення може функціонувати лише в ситуації, яка спонукає до соціального спілкування, і тому воно є перехідною формою від мовлення для інших до мовлення для себе. Мовленнєва дія є процесом, який обслуговує

мовленнєву діяльність або інші види діяльності. Вона є безпосереднім чинником, який містить ціль, що підпорядкована меті мовленнєвої діяльності, і виконує як підготовку мовленнєвого висловлювання, так і його реалізацію. Поняття мети завжди пов'язане з поняттям дії. Мовленнєві дії виконуються на основі неусвідомлених або малоусвідомлених способів, що відповідають конкретній ситуації, і вони називаються операціями. Мовленнєва операція – це спосіб виконання мовленнєвої дії, який залежить від умов досягнення конкретної мети. Ця операція пов'язана з умовами, у яких відбувається мовленнєва діяльність» [35, с. 125].

Ю. Шалівська переконана, що розвиток мовлення означає цілеспрямоване формування у вихованців мовленнєвих умінь і навичок. Це спрямовано на забезпечення функціонування мовлення відповідно до мовних норм, розвинення мовленнєвої активності та самостійності в опануванні лінгвістичною інформацією. Такий процес також включає розвиток умінь використовувати різноманітні засоби спілкування [38].

Л. Зімакова підкреслює, що для розвитку комунікативно-мовленнєвої діяльності дошкільників необхідно сформувати (виховувати) у них комунікативно-мовленнєві мотиви. Мова йде про виховання впливів на психіку дитини, яка спрямована на активну підготовку її до мовленнєвої діяльності, комунікації, спілкування. Науковиця наголошує на важливості систематичних та послідовних організованих дій для виконання зазначеного завдання [15].

Отже, комунікативно-мовленнєва діяльність визначається як процес обміну інформацією та взаєморозумінням між особами за допомогою мови. Це включає в себе всі аспекти спілкування, такі як мовлення, читання, письмо та слухання. Основна мета комунікативно-мовленнєвої діяльності – передавати інформацію, висловлювати думки, розуміти інших та спілкуватися з ними.

1.2. Готовність дітей старшого дошкільного віку до комунікативно-мовленнєвої діяльності

Для здійснення комунікативно-мовленнєвої діяльності, діти старшого дошкільного віку повинні бути психологічно. готові до цього процесу. Розглянемо детальніше проблематику готовності дітей до комунікативно-мовленнєвої діяльності.

Д. Лебеденко відзначає, що мова є потужним інструментом для навчання, спілкування та виховання. Коректна та виразна мова надає дитині можливість використовувати її широко як засіб спілкування, сприяючи тим самим формуванню особистості дитини в цілому [21]

Н. Трофаїла, в контексті загального психічного зростання дитини дошкільного віку, комунікативно-мовленнєвий розвиток виявляє у ряді важливих характеристик та ознак. Ці аспекти дозволяють дитині ефективно висловлювати себе в усіх видах діяльності, що пов'язані з комунікацією, таких як предметно-практична, ігрова та пізнавальна [34].

О. Трифонова доповнює, що «оцінка психологічних досягнень дошкільника в області мовної комунікації відображає його здатність комплексно сприймати розвиток емоцій, пізнавальної сфери (через освоєння сенсорних еталонів і методів дослідження та взаємодії з предметами), форм і засобів спілкування (невербальних та мовних) та особистісних якостей. Важливість оцінки в єдності емоційних, когнітивних, вольових характеристик відображає цілісність особистості, що не може бути зведена до одностороннього опису окремих якостей. Аналіз досягнень дитини взагалі дозволяє розуміти надбання особистості у сфері мовної комунікації та пояснює причини обрання нею конкретних стратегій мовленнєвої поведінки. Рівень комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини вказує на причини успіхів або неуспіхів її взаємодії з соціальним і природним оточенням. Аналіз комунікативно-мовленнєвих досягнень дитини у взаємодії з оточенням відображає оцінку її розуміння комплексної системи «людина-ситуація» та виявлення особистісних навичок у комунікативному досвіді – ціннісних уявлень, очікувань, уявлень про себе та інших. З огляду на те, що комунікативно-

мовленнєвий розвиток відображає появу нових елементів, що забезпечують успішність взаємодії, в характеристиці новоутворень враховані мотиви, які відображають конкретні спонукання (потреби) дитини до спілкування; операціональні компоненти когнітивного зростання, що характеризують розуміння системи «людина-ситуація» та оволодіння адекватними засобами взаємодії в ній (експресивними та мовними)» [35, с. 125]

Н. Трофаїла вказує, що «розуміння дитиною повної картини образу ситуації вважається ключовою характеристикою рівня її психічного розвитку, оскільки це об'єднує когнітивні, афективні і мотиваційні аспекти. Вибір основних ознак та атрибутів мовної комунікації має велике значення для дитини. Характеристики образу ситуації виступають як ознаки, що впливають на вибір дитиною мовної поведінки. Дитина, яка проявляє розуміння причинно-наслідкових зв'язків і взаємозв'язків системи «людина-ситуація», вказує на розвиток логіки мислення: розуміння відносин між головними та другорядними ознаками ситуації, взаємозв'язків між цілим і частинами, розуміння взаємодії різних компонентів. Таким чином, соціально-перцептивний аналіз та усвідомлення дошкільниками змісту комунікативно-мовної діяльності містить відношення між системою «людина-ситуація» та відношення «мовна форма – значення». Ці базові елементи, які відчуються як єдина цілісність (слова разом з їхніми значеннями об'єктів та характеристиками образу ситуації), забезпечують ефективність реальної взаємодії між соціальними партнерами. Задовільний рівень комунікативно-мовленнєвого розвитку дозволяє дитині успішно обмінюватися інформацією в ситуаціях спілкування. При цьому успіх міжособистісного спілкування обумовлений виділенням основного змісту у ситуації комунікативно-мовної взаємодії і принципу зміни ситуації (контакт, узгодження, роз'єднання, суперечності і т.д.)» [34, с. 90].

Т. Піроженко зазначає, що «у старшому дошкільному віці мовлення у дітей досягає високого рівня розвитку у порівнянні з раннім, молодшим і середнім дошкільним віком. Діти володіють правильною вимовою всіх звуків,

але можуть виникати деякі неточності через органічні ураження апарату або заміну молочних зубів на постійні. У цьому віці дуже швидко розвивається словник, діти вільно використовують у мовленні всі частини мови, складні слова, а також слова з абстрактним значенням. Вони вживають приказки, прислів'я та фразеологізми. Однак щодо словникового розвитку ще можуть виникати семантичні помилки, неправильне розуміння деяких абстрактних, часових, просторових понять, а також слів з переносним значенням і подібне. Граматична будова мовлення стає більш досконалою, діти продовжують вивчати суфікси, виявляють прагнення до точного вживання граматичних форм. Покращення словника, аудіювання звуків і граматичної структури мовлення сприяє розвитку монологічного мовлення та різних форм спілкування. Оскільки гра є провідною діяльністю у дошкільному віці, вона відіграє важливу роль у розвитку мовлення дитини. Вивчення сутності гри та її психологічних аспектів завжди цікавило педагогів, психологів, соціологів, етнографів, математиків та демографів. Сюжетно-рольова гра є образною грою, де діти відтворюють певний задум, який розгортається через відповідні події (сюжет або фабула) та гра в ролі. Ці ігри відображають людську діяльність та взаємини між людьми. У сюжетно-рольових іграх діти намагаються власним чином відтворити світ навколо себе, створюючи необхідні умови. Вони можуть не усвідомлювати навчальний зміст гри, але з педагогічної думки, гру можна розглядати як форму організації освітнього процесу, спрямовану на формування та розвиток мовлення. Початок навчання мовлення повинен бути мотивованим, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу та активнішому включенню дітей у гру. Сюжетно-рольові ігри, засновані на міжособистісній взаємодії через спілкування, можна також розглядати як частину навчального процесу, яка сприяє вибору мовних засобів, розвитку мовних навичок і вмінь, а також надає можливість розглядати спілкування дітей у різних мовних ситуаціях» [26]

На думку О. Грейліх, «ефективний підхід до вивчення рідної мови передбачає опис мовних понять з урахуванням їх засвоєння дітьми на ранніх

етапах лінгвістичної роботи. Це сприятиме розвитку у дітей об'єктивації мови, рефлексії щодо усного мовлення та формуванню у них свідомого та усвідомленого процесу творення та сприйняття мовлення, що є необхідними для когнітивного й особистісного зростання» [12].

Для оцінки опанування старшими дошкільниками понять про мовні одиниці В. Даниленко визначила дихотомічні параметри:

- «1) рівень усвідомлення поняття (неусвідомлене – усвідомлене);
- 2) повнота поняття (неістотні – істотні ознаки, їх склад, кількість);
- 3) знання про мовні одиниці за характером прояву (імпліцитні – експліцитні);
- 4) знання про мовні одиниці за способом отримання (спонтанні – наукові);
- 5) узагальнення мовних одиниць (емпіричні – синкретичні або комплексні-теоретичні);
- 6) рівень розвитку сприймання й розуміння метамови (феномен «прозорості значення мовних знаків» – об'єктивація мови);
- 7) рефлексія над мовленням (спонтанна, мимовільна – навмисна, довільна, осмислена);
- 8) міра застосування метамовних знань у мовленні (спонтанність неусвідомленість – контрольована мовленнєва поведінка, усвідомленість); і) вид мовного поняття (спонтанно-життєве – наукове)» [13, с. 91].

Отже, можна виділити два основні типи (способи) опанування рідною мовою дітьми дошкільного віку: операційний (комунікативний), який відповідає рівню неусвідомленої операції та пов'язаний з комунікативною інтенцією; дієвий (некомунікативний), який не має комунікативної мети та відповідає рівню свідомої мовленнєвої операції, а надалі стає автоматизованим та переходить у неусвідомлену, спонтанну мовленнєву діяльність.

1.3. Форми та методи організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку.

Для організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку можна використовувати різноманітні методи та форми. Розглянемо їх детальніше та звернемо увагу на їх ефективність.

А. Богуш вказує на важливість використання різних форм освітньо-мовленнєвої роботи з дітьми дошкільного віку в закладі дошкільної освіти. Серед цих форм виокремлюються гра (дидактична, навчальна), гра-заняття та освітнє мовленнєве спілкування вихователя з дітьми протягом дня поза установленим режимом. Дидактична гра, яка спрямована на навчання та розвиток мовленнєвих навичок, включає цілеспрямовану організацію дітей для вирішення мовленнєвих завдань у формі ігор за визначеними правилами. Мета таких ігор - закріплення, уточнення та активізація мовленнєвих знань та вмінь, отриманих дітьми раніше в різних формах освітньо-мовленнєвої діяльності. Гра-заняття – це спеціально організована освітньо-мовленнєва діяльність для розвитку нових мовленнєвих навичок та закріплення раніше набутих, переважно в ігровій формі. Вони є формою розвитку мовлення дітей раннього і молодшого дошкільного віку. Провідною формою навчання в закладах дошкільної освіти є заняття, яке організовано для розвитку мовлення дітей. Це є формою освітньо-мовленнєвої діяльності, що відбувається в певному місці, з певною групою дітей (або однією дитиною), за певною програмою, у визначений за тривалістю час, враховуючи вікові та індивідуальні особливості дітей. Ознаками мовленнєвого заняття в закладі дошкільної освіти є мовленнєва спрямованість, використання наочно-дидактичного матеріалу, оцінювання результатів та стимулювання самостійних мовленнєвих дій дітей [5].

Розглянемо основні види мовленнєвих занять, які можуть використовуватися в процесі організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку.

А. Богуш називає наступні види мовленнєвих занять за метою:

«1. Навчання новим знанням: Включає такі види занять, як екскурсії, огляди, спостереження, читання художніх творів, використання усної народної творчості, розглядання та бесіди за серіями дидактичних картин тощо. Мета полягає у засвоєнні нових теоретичних знань про предметне та соціальне довкілля для розвитку мовлення.

2. Узагальнення, систематизація і закріплення знань: Включає узагальнювальні бесіди, самостійні розповіді дітей, мовленнєві ігри і ситуації, дидактичні мовленнєво спрямовані ігри тощо. Мета - закріплення та систематизація отриманих знань.

3. Розважальні, змагально-ігрові заняття: Включає ігри драматизації за змістом художніх творів, інсценування казок, показ із мовленнєвим супроводом різних видів театру. Мета - розвага та розвиток мовлення через ігровий процес.

4. Контрольно-перевірочні та діагностувальні заняття: Проводяться у кінці кварталу, року або по завершенні певної теми для перевірки рівня засвоєння матеріалу.

5. Підсумкові заняття з одного конкретного розділу: Спрямовані на виховання звукової культури мовлення, зв'язного мовлення тощо.

Види мовленнєвих занять за організацією дітей та занять:

1. Заняття з усією групою дітей (фронтальні заняття): Проводяться як підсумкові, для повторення та узагальнення мовленнєвих знань.

2. Заняття з підгрупою дітей: Проводяться з невеликою групою дітей для роботи над розвитком мовлення.

3. Індивідуально-групові заняття: З однієї до чотирьох дітей одного рівня мовленнєвого розвитку» [5, с. 66].

В. Картошенко називає наступні види мовленнєвих занять за змістом:

Предметно-мовленнєві заняття: Зосереджені на розвитку конкретного мовленнєвого розділу.

Комбіновані мовленнєві заняття: Реалізують завдання із декількох мовленнєвих розділів.

Комплексні мовленнєві заняття: Мають не менше трьох завдань із різних мовленнєвих розділів.

Інтегровані мовленнєві заняття: Комбінують завдання із будь-якого мовленнєвого розділу та взаємодіють з іншими немовленнєвими розділами.

Тематичні мовленнєві заняття: Присвячені одній темі для глибокого розгляду та осмислення [19].

Розглянемо детальніше методи та прийоми розвитку мовлення та навчання дітей дошкільного віку.

Методи навчання рідної мови для дітей дошкільного віку включають спільну освітньо-мовленнєву та комунікативно-мовленнєву діяльність педагога та дітей. Мета полягає в реалізації мовленнєвих завдань, визначених у Базовому компоненті дошкільної освіти та варіативних програмах. Це систематичний педагогічний вплив вихователя на засвоєння дітьми певних знань з рідної мови та формування у них мовленнєвих умінь і навичок.

А. Богуш вказує, що методи навчання можна класифікувати за типами:

«1. Наочні методи: Спрямовані на безпосередній вплив на дитину та включають організовані спостереження в предметному і соціальному довіллі, екскурсії-огляди (місцеві та за межами закладу дошкільної освіти), розглядання предметів побуту, бесіди та розповіді за наочними засобами, такими як картинки, таблиці, плакати, дидактичні ігри та комп'ютерні програми.

2. Словесні методи: Базуються на слові як основному інструменті впливу на дитину. Сюди входять усні бесіди, розповіді, пояснення, використання віршів та пісень, які стимулюють розвиток мовлення.

3. Практичні методи: Передбачають занурення дітей в активну освітньо-мовленнєву та комунікативно-мовленнєву діяльність. Це може включати різноманітні практичні завдання та вправи, спрямовані на практичне використання мовленнєвих навичок.

4. Ігрові методи: Використовують гру як ефективний метод навчання. Дидактичні ігри, рольові ігри, ігри-ситуації сприяють не лише розвитку мовлення, але й активізації інших когнітивних навичок.

Вибір конкретного методу залежить від різноманітних факторів, таких як вік дітей, зміст навчання, мовленнєва спрямованість занять та інші» [5, с. 71].

Д. Лебеденко вважає, що успішне оволодіння мовленнєвою компетенцією дітей вимагає від вихователя врахування таких аспектів: змістовність, точність, логічність, доступність, багатство словника, чиста звуковимова, виразність, образність та відповідність нормам літературної вимови. Вихователь повинен застосовувати дидактичні методи, спрямовані на розвиток мовлення. Особливо велике значення приділяється наочним методам, таким як спостереження, екскурсії, картинки, дидактичні ігри, що відповідають дидактичному принципу наочності та наочно-дієвому характеру мислення дітей. Використання словесних методів, таких як читання, розповіді, вивчення віршів, сприяє поєднанню, розширенню та закріпленню знань про навколишній світ і формуванню мовленнєвих навичок. Практичні методи спрямовані на використання отриманих знань на практиці, щоб діти могли навчитися їх застосовувати та розвивати мовленнєві вміння. Виховання звукової культури мовлення включає дидактичні ігри та вправи, рухливі ігри, розповіді зі звуконаслідуванням, вірші, чистомовки, скоромовки, лічилки, розглядання картинок. Основним методом вважається моделювання, використання наочних моделей для відображення структури об'єктів і відношень між ними. Щодо розвитку словникової роботи з дітьми старшого дошкільного віку, використання ігрових вправ може полегшити ознайомлення з багатозначними словами та омонімами [21].

На думку Н. Столбунової, для організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку, в умовах закладу дошкільної освіти, доцільно використовувати різноманітні ігри. Це пояснюється тим, що ігри

зумовлюють здійснення активної комунікації між дітьми, забезпечують спілкування, активізують їх мовленнєву діяльність [33].

І. Луценко доповнює, що для формування граматичної правильності мовлення використовуються дидактичні ігри та вправи, розповіді з використанням слів, у яких діти можуть припуститися помилки. У цьому контексті також важливе значення має художній аналіз прислів'їв та приказок. Методика розвитку зв'язного мовлення спрямована на розвиток діалогічного і монологічного мовлення дітей. Діалогічне мовлення може бути розвинуте за допомогою словесних доручень та створенням спеціальних мовленнєвих ситуацій [22].

Педагог Н. Романик вказує на високу тенденцію використання інноваційних методів та засобів для організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку в умовах сучасного закладу дошкільної освіти. Наприклад, це може бути метод проєктної діяльності, який має групову форму. Проєкти готуються вихованцями у парах за тематикою художньої літератури чи усної народної творчості [31].

О. Мартіна називає наступні оптимальні методи організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку:

- 1) бесіда;
- 2) дискусія;
- 3) рольова гра;
- 4) парна або групова робота;
- 5) експериментальна діяльність [24].

Л. Зімакова дотримується думки, що для організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дошкільників, в умовах закладу дошкільної освіти, можна використовувати куточок книги. Вчена стверджує, що «для навчання мовленнєвих дій, комунікації та спілкування необхідно створити в ЗДО розвивальне середовище. Таким розвивальним середовищем може виступати куточок книги. Куточок книги у дошкільному освітньому закладі – це, по-перше, місце, де зберігаються книги, до яких дитина в будь-який час може

підійти і взяти для самостійного розглядання ту книжку, яка її зацікавила; по-друге – це постійне, зручне місце для розглядання книг, журналів, ілюстрацій; по-третє, – це місце організованої роботи з книгою вихователя і дітей, місце для «лікування» книг: підклеювання окремих сторінок, заміни обкладинок, а також для виготовлення альбомів, влаштування тематичних виставок книг тощо. Це також місце для сюжетно-рольової гри «Бібліотека». Куточок книги влаштовують у кожній віковій групі. У куточку книги, вихователь може організувати активну комунікативно-мовленнєву діяльність вихованців, під час бесід тощо» [15, с. 6].

Ю. Сонник, в свою чергу, розкриває ефективність використання мультиплікаційних фільмів для організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку. Під час перегляду мультфільмів, дошкільники можуть перейняти комунікативні навички героїв, а бесіди та дискусії за змістом мультфільмів дозволяють організувати активну комунікативно-мовленнєву діяльність та взаємодію вихованців. Для організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дошкільників, засобами мультфільмів, важливо обирати тільки високоморальні мультфільми, які містять соціальний підтекст та мудрість, яка буде зумовлювати соціальний розвиток дітей дошкільного віку [32].

Ефективність використання мультиплікаційних фільмів в процесі організації комунікативно-мовленнєвої діяльності була практично доведена й Л. Зімаковою. Науковиця встановила, що мультфільми допомагають розвивати комунікативно-мовленнєву діяльність дошкільників за умовою дотримання окремих педагогічних умов та методів. Щодо педагогічних умов, Л. Зімакова називає наступні:

- 1) збагатити зміст навчально-виховного процесу закладу дошкільної освіти мультиплікаційними фільмами;
- 2) дотримуватися інтегрованого підходу до організації сприймання моделей;
- 3) забезпечити максимальний творчо-ігровий характер роботи;

4) забезпечити педагогізацію батьків з питань комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей.

До оптимальних методів та засобів організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дошкільників, під час використання мультиплікаційних фільмів, Л. Зімакова відносить:

- «1) інтегровані дні та заняття;
- 2) комунікативно-мовленнєві ігри за мнемотаблицями;
- 3) рольове програвання моделей комунікативно-мовленнєвої взаємодії за сюжетами мультфільмів;
- 4) вибіркового опису дій і ситуацій;
- 5) визначення особистісно значущих, гостросоціальних, морально-етичних, сумних, смішних, радісних, страшних ситуацій;
- 6) озвучування мікросюжетів;
- 7) транспонування (перенесення) моделі комунікативно-мовленнєвої взаємодії з мультфільму на реальні події з життя дошкільників у груповій кімнаті, у роздягальні, на майданчику ЗДО; під час екскурсії, свят, розваг, ігор тощо» [16, с. 18].

А. Феклістова радить для організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку інтерактивні методи, які дозволять забезпечити активну комунікативну взаємодію та мовленнєву діяльність дітей. Для виконання цього завдання педагог пропонує використовувати такі інтерактивні методи як:

- 1) Мікрофон;
- 2) Карусель;
- 3) дискусія;
- 4) «Мозковий штурм [37].

На думку М. Галілейської, під час організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дошкільників, вихователю доцільно використовувати такий засіб як театралізована діяльність. Вона може забезпечити активну взаємодію дітей дошкільного віку у творчій діяльності. Окрім цього,

зазначений засіб буде зумовлювати мовленнєву діяльність дітей та безпосередній розвиток їх мовлення [8].

Отже, ми дійшли висновку, що у сучасній дошкільній педагогіці існує велика кількість форм, методів та засобів організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку, в умовах закладу дошкільної освіти. Під час добору форм, методів та засобів організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дошкільників, вихователь враховує їх вікові, психологічні, індивідуальні особливості та навчальний план дошкільної групи.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Отже, комунікативно-мовленнєва діяльність є пріоритетним компонентом дошкільної освіти. Воно являє собою цілеспрямований, педагогічний процес, який має за мету отримання мовленнєвого досвіду та знань. Зазначено, що оцінка мовленнєвого розвитку вимагає комплексного підходу. Важливо враховувати не лише рівень мовленнєвих навичок, але й емоційний стан, пізнавальні здібності та особистісні характеристики. Загальна характеристика опорних понять, що становлять змістову основу дослідження, дозволяє визначити основні аспекти та підходи до розуміння мовлення та комунікативної діяльності. Основна ідея комунікативної діяльності полягає в обміні інформацією та емоціями між рівними партнерами. Це не лише передача інформації, але і виникнення психічного контакту. Мовленнєва діяльність є соціально орієнтованою та спрямованою на досягнення певної мети, такої як спілкування, повідомлення чи вплив. Це процес, в ході якого висловлення формується і використовується.

Виділено, що особистість дитини є цілісною і не може бути зведеною до окремих якостей. Це важливо враховувати при оцінці психічного розвитку. Відзначено, що рівень комунікативно-мовленнєвого розвитку відображає успішність або неуспішність взаємодії дитини з соціальним і природним оточенням. Це підкреслює важливість розуміння «людина-ситуація» та особистісних аспектів комунікативного досвіду. Аналіз досягнень в мовленнєвій сфері може розкрити ціннісні орієнтації, очікування та уявлення дитини про себе та інших. Це важливо для розуміння не лише мовленнєвого розвитку, але й формування особистості.

Оптимальними формами організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку є: заняття з розвитку мовлення та спілкування (комбіновані, комплексні, інтегровані, тематичні). Щодо методів та засобів, під час організації комунікативно-мовленнєвої діяльності доцільно використовувати: ігри, бесіди, інтерактивні методи, мультиплікаційні фільми,

усна народна творчість, куточок книг, парна або групова робота, експериментальна діяльність, метод проєктів тощо.

РОЗДІЛ II

ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНО- МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗДО

2.1. Вивчення сформованості комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, форм та методів її організації

Нами було організовано та проведено емпіричне дослідження. Метою дослідження було емпірично вивчити організацію комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти. Розглянемо детальніше зміст нашого емпіричного дослідження, його завдання, методичний інструментарій та його результати.

Отже, дослідження проводилося на базі закладу дошкільної освіти № 4 «Казка» у місті Ніжин. У ньому взяли участь 26 випробуваних дітей старшого дошкільного віку. Серед них: 12 хлопчиків та 8 дівчаток. Усі досліджувані діти мають нормотиповий фізичний та психологічний розвиток.

Також, у ході емпіричного дослідження, з вихователями старших дошкільних груп було проведення анкетування, з метою виявлення тенденції до використання окремих форм, методів та засобів організації комунікативно-мовленнєвої діяльності у сучасних закладах дошкільної освіти. В анкетуванні взяли участь 5 вихователів старших дошкільних груп ЗДО № 4 «Казка» міста Ніжин.

Зважаючи на мету нашого емпіричного дослідження, були виокремлені його наступні завдання:

1. Визначити рівень комунікативної компетентності випробуваних дітей старшого дошкільного віку.
2. Дослідити рівень сформованості мовленнєвої комунікації досліджуваних старших дошкільників.

3. Визначити провідний тип спілкування випробуваних дітей старшого дошкільного віку.

4. За допомогою анкетування, дослідити які методи, засоби та форми організації комунікативно-мовленнєвої діяльності вихованців старшої групи використовують вихователі сучасних закладів дошкільної освіти.

Педагогічний експеримент передбачав наявність трьох етапів. Це:

1. Підготовчий. На цьому етапі були виокремлені окремі критерії для дослідження сформованості комунікативно-мовленнєвої компетентності досліджуваних старших дошкільників; був підібраний методичний інструментарій для практичного вивчення окреслених критеріїв; була розроблена анкета для вихователів старших груп.

2. Здійснення емпіричного дослідження сформованості комунікативної компетентності випробуваних дітей старшого дошкільного віку, за допомогою методичного інструментарію дослідження.

3. Анкетування вихователів. Цей етап передбачав здійснення анкетування вихователів старших дошкільних груп щодо використання ними методів, форм та засобів для організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Розглянемо детальніше зміст підготовчого етапу педагогічного експерименту. А саме, звернемо увагу на виділені критерії для дослідження комунікативно-мовленнєвої компетентності старших дошкільників. Нами були виділені наступні критерії:

1. Комунікативна компетентність (здатність до комунікації).

Показники комунікативної компетентності дитини старшого дошкільного віку.

Високий рівень – дитина активна в спілкуванні, вміє слухати та розуміти мову, спілкується згідно ситуацією, легко знаходить контакт з дітьми та дорослими, ясно і послідовно висловлює свої думки, використовує форми мовного етикету.

Достатній рівень – дитина слухає та розуміє мову, підтримує бесіду, частіше з ініціативи інших, вміння використовувати форми мовного етикету нестійке.

Середній рівень – дитина неактивна та неговірка у спілкуванні з дітьми і педагогом, неуважна, рідко користується формами мовного етикету, не вміє послідовно виражати свої думки та чітко передавати їх зміст.

Низький рівень – дитина не спілкується з іншими, перевагу грі надає маніпуляціям з предметами.

2. Мовленнєва комунікація.

Показники мовленнєвої комунікації старших дошкільників

Високий рівень – дитина активна, самостійно та охоче виконує поставлені перед нею завдання.

Достатній рівень – дитина потребує роз'яснення і заохочення для виконання завдань.

Середній рівень – дитина виконує завдання після зразка.

Низький рівень – повністю організована педагогом гра, відсутність мовленнєвої комунікації.

3. Тип мовленнєвої взаємодії.

Показники типу мовленнєвої взаємодії дітей старшого дошкільного віку:

Ситуативно-діловий тип мовленнєвої взаємодії – дитина обирає пограти з іграшками.

Позаситуативно-пізнавальне – дитина обирає читання книги.

Позаситуативно-особистісне – старший дошкільник обирає спілкування з вихователем.

Розглянемо особливості другого етапу нашого педагогічного експерименту, а саме: здійснення емпіричного дослідження сформованості комунікативної компетентності випробуваних дітей старшого дошкільного віку, за допомогою методичного інструментарію дослідження.

Так, дослідження комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку здійснювалося, за допомогою методу спостереження.

Протягом тижня, ми спостерігали за випробуваними дітьми старшого дошкільного віку щодо особливостей їх комунікації з іншими дітьми та дорослими. За результатами спостереження, була визначена наступні показники сформованості їх комунікативної компетентності:

високий рівень – 3 бали.

достатній рівень – 2 бали.

середній рівень – 1 бал.

низький рівень – 0 балів.

Для визначення рівня мовленнєвої комунікації досліджуваних старших дошкільників, дітям було запропоновано виконати 3 завдання (додаток А).

Особливості спілкування, за 3 завданнями оцінювалися у балах. Рівні мовленнєвої комунікації:

високий рівень – 3 бали.

достатній рівень – 2 бали.

середній рівень – 1 бал.

низький рівень – 0 бал.

Що стосується дослідження типу спілкування випробуваних старших дошкільників, для виконання цього завдання, досліджуваним дітям було запропоновано обрати для себе 1 варіант діяльності із 3 запропонованих: гра з іграшками (ситуативно-діловий тип), читання книги (позаситуативно-пізнавальне) та спілкування з вихователем (одногорупниками) (позаситуативно-особистісне). За вибором дитини педагог організовує діяльність, потім пропонує інші два види діяльності, які залишилися (дитина не обрала). Кожна ситуація триває не більше 15 хвилин. Типи спілкування визначають за обранням однієї із трьох ситуацій (додаток Б).

1 ситуація – ситуативно-ділове спілкування (дитина 2-3 рази обирає гру);

2 ситуація – позаситуативно-пізнавальне (дитина 2-3 рази обирає читання книжок);

3 ситуація – позаситуативно-особистісне (дитина 2-3 рази надає

перевагу бесіди).

Оцінювання вибору типу спілкування відбувається наступним чином:

позаситуативно-особистісна форма спілкування – 3 бали.

перехідна від позас.-пізн. допозас.-особистісної – 2,5 бали.

позаситуативно-пізнавальна форма спілкування – 2 бали.

перехідна від сит.-ділової допозаситуативно-пізнавальної – 1 бал.

ситуативно-ділова – 0,5 балів.

Для визначення безпосередньо рівня сформованості комунікативно-мовленнєвої компетентності старших дошкільників, бали за усіма завданнями були підраховані та був використаний наступний підхід до оцінювання:

високий рівень – 14-18 балів.

достатній рівень – 11-13 балів.

середній рівень – 6-10 балів.

низький рівень – 0-5 балів.

Перейдемо до розгляду особливостей проведення третього етапу нашого педагогічного експерименту. Мова йде про анкетування вихователів старших дошкільних груп. Педагогам була запропонована самостійно розроблена анкета, яка складалася з 7 запитань (додаток В). Метою анкетування було виявити тенденції до використання окремих форм, методів та засобів організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Анкетування вихователів проводилося в очній формі. Їм були надані бланки з анкетною, які вони повинні були заповнити протягом 3 днів. Після заповнення бланків анкети, вони були повернені нам для обробки та інтерпретації.

Отже, розглянувши зміст нашого емпіричного дослідження, його завдання, методичний інструментарій, перейдемо до безпосереднього аналізу його результатів.

По-перше, звернемо увагу на сформованість комунікативної компетентності випробуваних дітей старшого дошкільного віку (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Сформованість комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку

№ дитини	Отриманий бал	Рівень сформованості комунікативної компетентності	№ дитини	Отриманий бал	Рівень сформованості комунікативної компетентності
1	1	середній	14	2	достатній
2	0	низький	15	3	високий
3	1	середній	16	1	середній
4	1	середній	17	1	середній
5	1	середній	18	1	середній
6	3	високий	19	2	достатній
7	2	достатній	20	1	середній
8	2	достатній	21	1	середній
9	3	високий	22	1	середній
10	2	достатній	23	1	середній
11	2	достатній	24	2	достатній
12	0	низький	25	2	достатній

Продовження таблиці 2.1

13	2	достатній	26	0	низький
----	---	-----------	----	---	---------

Згідно з таблицею 2.1., серед випробуваної групи дітей, високий рівень сформованості комунікативної компетентності мають 3 дитини (11,5%). Вони

активні у спілкуванні, вміють слухати та розуміти мову, спілкуються згідно ситуації, легко знаходять контакт з дітьми та дорослими, ясно і послідовно висловлюють свої думки, використовують форми мовного етикету. Достатній рівень спостерігається у 9 старших дошкільників (35%). Діти слухають та розуміють мову, підтримують бесіду, частіше з ініціативи інших, вміють використовувати форми мовного етикету нестійке. Середні показники сформованості комунікативної компетентності відмічаються у 11 випробуваних дітей старшого дошкільного віку (42%). Вони є неактивними, неговіркими у спілкуванні з дітьми та педагогом, неуважні, рідко користуються формами мовного етикету, не вміють послідовно виражати свої думки та чітко передавати їх зміст. Щодо низького рівня сформованості окресленої компетентності, його мають 3 дитини (11,5%). Такі діти не спілкуються з іншими, надають перевагу маніпуляціям з предметами. Таким чином, робимо висновок щодо переважання середнього рівня сформованості комунікативної компетентності у випробуваній групі старших дошкільників (42%).

Розглянемо результати дітей старшого дошкільного віку, які взяли участь у нашому дослідженні щодо сформованості їх мовленнєвої комунікації (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Сформованість мовленнєвої комунікації дітей старшого дошкільного віку

№ дитини	Отриманий бал	Рівень сформованості мовленнєвої комунікації	№ дитини	Отриманий бал	Рівень сформованості мовленнєвої комунікації
1	0	низький	14	2	достатній
2	0	низький	15	2	достатній
3	1	середній	16	1	середній
4	1	середній	17	1	середній
5	1	середній	18	1	середній
6	3	високий	19	2	достатній
7	2	достатній	20	1	середній
8	2	достатній	21	1	середній
9	3	високий	22	1	середній
10	1	середній	23	1	середній
11	2	достатній	24	2	достатній
12	0	низький	25	2	достатній
13	2	достатній	26	0	низький

Згідно з таблицею 2.2., високий рівень мовленнєвої комунікації спостерігається у 2 старших дошкільників, які взяли участь у дослідженні (8%). Вони відрізняються активністю, самостійністю, охоче виконували завдання. Достатній рівень відмічається у 8 випробуваних дітей (32%). Вони

потребували роз'яснення та заохочення для виконання завдань. Середні показники сформованості мовленнєвої комунікації мають 11 дітей досліджуваної групи (43%). Вони виконували завдання після зразка. Низький рівень сформованості мовленнєвої комунікації спостерігається у 4 старших дошкільників, які взяли участь у нашому дослідженні (17%). Гра зазначених дітей була повністю організована педагогом; мовленнєва комунікація була відсутня. Таким чином, бачимо, що у випробуваній групі старших дошкільників домінує середній рівень сформованості мовленнєвої комунікації.

Перейдемо до визначення переважаючого типу мовленнєвої взаємодії випробуваних дітей старшого дошкільного віку (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

Тип мовленнєвої взаємодії дітей старшого дошкільного віку

№ дитини	Отриманий бал	Тип мовленнєвої взаємодії	№ дитини	Отриманий бал	Тип мовленнєвої взаємодії
1	0,5	ситуативно-діловий	14	3	позаситуативно-особистісний
2	1	перехідний від сит.-ділового до позаситуативно-пізнавального	15	3	позаситуативно-особистісний
3	2	позаситуативно-пізнавальний	16	2	позаситуативно-пізнавальний
4	2	позаситуативно-пізнавальний	17	2	позаситуативно-пізнавальний
5	2	позаситуативно-пізнавальний	18	2	позаситуативно-пізнавальний

Продовження таблиці 2.3

6	3	позаситуативно-особистісний	19	3	позаситуативно-особистісний
7	3	позаситуативно-особистісний	20	2	позаситуативно-пізнавальний
8	3	позаситуативно-особистісний	21	2	позаситуативно-пізнавальний
9	3	позаситуативно-особистісний	22	2	позаситуативно-пізнавальний
10	2	позаситуативно-пізнавальний	23	3	позаситуативно-пізнавальний спілкування
11	3	позаситуативно-особистісний	24	3	позаситуативно-особистісний
12	1	перехідний від сит.-ділового допозаситуативно-пізнавального	25	3	позаситуативно-особистісний
13	3	позаситуативно-особистісний	26	0,5	ситуативно-діловий

Згідно з таблицею 2.3., позаситуативно-особистісний тип мовленнєвої взаємодії спостерігається у 12 випробуваних старших дошкільників (46%). Такі діти обирають спілкування з вихователем. Позаситуативно-пізнавальний тип відмічається у 10 дітей, які взяли участь у нашому дослідженні (38%). Зазначені діти характеризуються вибором читання книг. Перехідну форму мовленнєвої взаємодії від ситуативно-ділової до позаситуативно-пізнавальної мають 2 старших дошкільники (8%). Ситуативно-діловий тип мовленнєвої взаємодії відмічається у 2 дітей, які взяли участь у нашому дослідженні (8%).

Такі діти обирають пограти з іграшками. Таким чином, можемо спостерігати, що серед випробуваної групи старших дошкільників переважає позаситуативно-особистісний тип мовленнєвої взаємодії (46%).

Розглянувши сформованість окремих компетентностей випробуваних старших дошкільників, перейдемо до безпосереднього визначення сформованості комунікативно-мовленнєвої компетентності старших дошкільників (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4

Сформованість комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей
старшого дошкільного віку

№ дитини	Отриманий бал	Рівень сформованості комунікативно-мовленнєвої компетентності	№ дитини	Отриманий бал	Рівень сформованості комунікативно-мовленнєвої компетентності
1	1,5	низький	14	7	середній
2	1	низький	15	8	середній
3	4	низький	16	4	низький
4	4	низький	17	4	низький
5	4	низький	18	4	низький
6	9	середній	19	7	середній
7	7	середній	20	4	низький
8	7	середній	21	4	низький
9	7	середній	22	6	середній
10	5	низький	23	5	низький

Продовження таблиці 2.4

11	7	середній	24	7	середній
12	1	низький	25	7	середній
13	7	середній	26	0,5	низький

Згідно з таблицею 2.4., серед випробуваної групи дітей, середній рівень сформованості комунікативно-мовленнєвої компетентності спостерігається у 11 старших дошкільників (42%). 15 дітей старшого дошкільного віку, які взяли участь у нашому дослідженні мають низький рівень сформованості комунікативно-мовленнєвої компетентності (58%). Таким чином, можемо зробити висновок, що у випробуваних старших дошкільників переважає низький рівень сформованості зазначеної компетентності.

Зважаючи на отримані низькі показники сформованості комунікативно-мовленнєвої компетентності у випробуваних дітей старшого дошкільного віку, вважаємо за потрібне здійснити аналіз результатів анкетування їх педагогів щодо методики організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей у старших групах. Отже, за результатами анкетування педагогів, було виявлено, що їх переважна більшість організують комунікативно-мовленнєву діяльність вихованців, однак не часто (80%), віддають перевагу традиційним методам організації (80%), зокрема, бесідам (80%), найоптимальнішою формою організації зазначеного виду діяльності вважають заняття з розвитку мовлення (80%) та найчастіше використовують такий засіб організації як художня література чи фольклор (80%).

Отже, за результатами нашого дослідження, ми дійшли висновку, що у дітей старшого дошкільного віку, які взяли участь у нашому дослідженні переважає низький рівень сформованості комунікативно-мовленнєвої компетентності (58%). Результати анкетування вихователів, які займаються з окресленою групою дітей, надають змогу стверджувати, що на низькі

показники розвитку зазначеної компетентності вихованців можуть впливати рідка тенденція до організації їх комунікативно-мовленнєвої діяльності та відсутність використання інноваційних методів, форм та засобів для виконання цього завдання.

2.2. Обґрунтування педагогічних умов організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в ЗДО

В процесі організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти, вихователю необхідно дотримуватися окремих педагогічних умов. Розглянемо їх детальніше та обґрунтуємо їх необхідність.

По-перше, можемо виділити таку педагогічну умову як – дотримання вимог Базового компонента дошкільної освіти та завдань чинних програм розвитку та виховання дітей дошкільного віку щодо організації комунікативно - мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в ЗДО.

Вимоги до досягнень та компетентностей дошкільнят визначені для різних напрямків освіти, таких як: «Особистість дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Дитина в природному доквіллі», «Гра дитини», «Дитина в соціумі», «Мовлення дитини» та «Дитина у світі мистецтва». Забезпечення індивідуального підходу, врахування нахилів та здібностей кожної дитини є важливою складовою виконання вимог Державного стандарту дошкільної освіти.

Державний стандарт дошкільної освіти базується на взаємозв'язку цінностей дошкільної освіти, змістового напрямку освіти, процесу формування досвіду дитини у різних видах діяльності, спрямованих на досягнення освітніх результатів та компетентностей.

Ключові компетентності, які розглядаються в основному компоненті дошкільної освіти, розвиваються та продовжуються в Державному стандарті початкової освіти у межах окремих освітніх галузей. Наприклад, напрямки

«Дитина в природному довкіллі» та «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» розглядаються в контексті математичної та природничої освіти відповідно, до компетентностей дітей старшого дошкільного віку. Застосування компетентнісного підходу у цьому оновленому документі аналогічне йому в Державному стандарті початкової освіти. «Дитина у світі мистецтва» впроваджується в мистецьку та технологічну освітні галузі [30]

Проаналізуємо чинні програми дошкільного розвитку для визначення проблеми організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку. Розглянемо чотири програми: «Я у світі» (О. Аксьонова), «Українське дошкілля» (О. Білан), «Дитина» (Г. Беленька), «Соняшник» (Л. Калуська).

У програмі «Я у світі» в освітній лінії «Мовлення дитини» для старшого дошкільного віку прописані такі завдання як:

Розвивальні:

- заохочувати до розповідання з власної ініціативи та за прохання дорослих;
- розвивати прагнення до словотворчості, гри звуками, словами, римами;
- розвивати фонематичне сприйняття, вимовну та інтонаційну сторону мовлення, літературне мовлення.

Навчальні:

- формувати вміння встановлювати контакт з дорослими та однолітками, привертати увагу до себе, вправляти в умінні вести діалог, розв'язувати конфлікти у прийнятій спосіб;
- удосконалювати звукову культуру мовлення та навчити розрізняти голосні та приголосні, інтонації висловлювання.

Виховні:

- виховувати любов до рідного слова, багатства та різноманіття рідної мови;
- виховувати критичне ставлення до власного мовлення та мовлення інших [1].

Програма дошкільного розвитку «Українське дошкілля» в освітньому напрямі «Мовлення дитини» передбачає такі завдання:

Мовленнєва компетентність:

1. Ознайомлювати з реченнями, вчити виокремлювати його з мовлення як смислову одиницю, складати речення.

2. Продовжувати вчити дітей складати описові, сюжетні, творчі розповіді (розповіді - повідомлення), роздуми, з власного досвіду, власні казки й оповідання тощо.

3. Виховувати критичне ставлення до граматичних помилок у власному мовленні, потребу говорити правильно.

Комунікативна компетентність:

1. Продовжувати вчити виявляти ініціативу у спілкуванні з дорослими, звертатися із запитаннями різного типу; підтримувати розмову, запропоновану вихователем, вести діалог на запропоновану тему; вправляти в умінні починати розмову, своєчасно відповідати на першу репліку.

2. Привчати виявляти інтерес до спілкування з дітьми та дорослими при безпосередньому спілкуванні, в телефонній розмові та спілкуванні в Інтернеті; вільно вступати в розмову; в разі потреби вільно вступати в розмову; звертатися по допомогу, запропонувати свою допомогу; учити контролювати власне мовлення.

3. Формувати вміння у спілкуванні з дітьми та дорослими вжити різні форми мовленнєвих висловлювань.

Для формування комунікативно-мовленнєвої діяльності автор програми «Українське дошкілля» О. Білан пропонує такі показники «Мовлення дитини»:

- чітко та правильно вимовляти усі звуки та звукосполучення у словах рідної мови і фразах, згідно з нормами фонетики й орфоепії;
- добирає слова, близькі за звучанням, слова на відповідні звуки;
- користується в мовленні образними виразами, порівняннями [4].

За програмою «Соняшник» (Л. Калуська) комунікативно-мовленнєва діяльність становить важливе завдання вже з молодшого дошкільного віку, коли тільки відбувається розвиток мовлення дитини.

У старшому дошкільному віці виокремлюються такі завдання для формування комунікативно-мовленнєвої діяльності:

- має уявлення про літературну мову та діалекти, індивідуальні особливості мовлення, звуки мовні та немовні, голосні та приголосні, правильну артикуляцію звуків у словах;

- кожен предмет, явище, дія позначаються словом;

- слова довгі та короткі, узагальнювальні, пестливі;

- визначає місце звука у словах (на початку, в середині та в кінці слова);

- відмінкові закінчення, кличний відмінок при звертанні до когось;

- про речення, його типи;

- узгодження слів у реченні;

- ввічливі форми спілкування;

- називає словами предмети, явища, дії;

- пізнає і естетично сприймає довколишній світ за допомогою художнього слова;

- ділить слова на склади та різними способами визначає їх кількість [18].

Програма дошкільного розвитку «Дитина» (Г. Бєленька) передбачає такі завдання для дітей старшого дошкільного віку як «формування комунікативно-мовленнєвої діяльності»:

1. Формувати вміння проводити звуковий аналіз мовленнєвих слів різної звукової структури, давати характеристику звука, що виділяється в мовленнєвому слові, визначати місце наголосу в словах; вчити алгоритму усвідомленого читання складів, слів у межах вивчених літер; готувати руку дитини до письма.

2. Формувати вміння користуватися різноманітними способами спілкування – словесними, мімічними, пантомічними, залежно від життєвої ситуації; запам'ятовувати та переказувати казки, оповідання, складати різні

види розповідей; розвивати мовленнєву та пізнавальну активність, спонукати до словесної творчості .

3. Розвивати зв'язне мовлення – учити доречно відповідати на різні види запитань, звертатися із запитаннями; в розмові зі співрозмовниками чітко, точно, зрозуміло для інших виражати свої думки, прохання, наміри, бажання у ввічливій формі.

4. Удосконалювати граматичну правильність мовлення – правильно вживати форми слів та словосполучення в різних типах речень.

5. Виховувати звукову культуру мовлення.

6. Сприяти лексичному розвитку – збагачувати й активізувати словник дітей назвами предметів, якостей, дій, антонімами, епітетами, омонімами, скоромовками, загадками, приказками, прислів'ями; сприяти поглибленому розумінню значення і смислових відтінків слів і словосполучень, оволодінню узагальненнями; уточненню значення слів, засвоєнню їх багатозначності; активізації словника у різних мовленнєвих ситуаціях.

7. Формувати культуру мовного спілкування [2].

Отже, ознайомившись зі змістом та завданнями сучасних, чинних програм дошкільного розвитку, можемо зробити висновок, що вони усі зумовлюють формування у дітей старшого дошкільного віку розвитку комунікативно-мовленнєвої діяльності.

Щодо другої педагогічної умови організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку, можемо виділити наступну – створення розвивального мовленнєвого середовища для розвитку комунікативних навичок дитини старшого дошкільного віку.

Вітчизняні науковці визначають мовленнєве середовище як «сукупність сімейних, побутових, соціально-педагогічних неорганізованих і цілеспрямованих умов спілкування дитини в системах «дорослий (батьки, родичі, вихователь, учитель) – дитина», «дитина – дорослий», «дитина – дитина». Мовленнєве середовище вважається правомірним використання терміна «культурне мовленнєве середовище» на позначення як сукупності

корисного особистого й колективного спільного мовленнєвого досвіду, що зберігається і передається з покоління в покоління, так і речових структур і залежностей, шляхом яких реалізується діяльність і мовленнєва поведінка індивіда. Практична реалізація ідеї створення освітнього мовленнєвого середовища в умовах дошкільного навчального закладу й родини передбачає побудову такого середовища у двох напрямках: предметно-мовленнєвому й мовленнєво-просторовому. У процесі створення саме предметно-мовленнєвого середовища, як джерела мовленнєвого досвіду дошкільника, необхідно виходити з ергономічних вимог до життєдіяльності: антропометричних, фізіологічних і психологічних особливостей дитини, яка буде розвиватися в цьому середовищі. У своїй роботі Л. Гладько зазначила вимоги, які створила К. Крутій до предметно-мовленнєвого напрямку, з поміж яких: розвивальний характер; діяльнісно-віковий підхід; мовленнєва інформативність (різноманітність іграшок, тематики, комплексність); збагаченість, наявність природних і соціальних засобів, які забезпечують різноманітність мовленнєвої діяльності дитини та її творчість; варіативність; сполучуваність традиційних і нових компонентів; забезпечення складових елементів мовленнєвого середовища, співвідносності з макро-, мезо та мікропростором діяльності дитини; забезпечення комфортності, функціональної надійності та безпеки; забезпечення естетичних і гігієнічних показників» [10, с. 71].

Створення мовленнєвого середовища передбачає врахування таких вимог:

- «1) стимуляція пошукової діяльності та мовленнєвої активності дитини;
- 2) задоволення мовленнєвих потреб у культурно-ціннісному пізнанні довкілля;
- 3) наявність мовленнєвотворчої спрямованості;
- 4) свобода і самостійність дитини, інтегративність;
- 5) врахування статевих і вікових особливостей дитини;
- 6) діалогічність;

7) стабільність і динамічність;

8) гуманітаризація» [12, с. 5].

Для вдосконалення роботи з розвитку мовлення дошкільнят необхідним є створення сприятливого мовленнєвого середовища, що передбачає забезпечення дітей активною мовною практикою, планове навчання на заняттях з розвитку мовлення з урахуванням індивідуальних особливостей, цілеспрямований вплив на розвиток мовлення на усіх інших заняттях та поза ними, впровадження в практику роботи інноваційних технологій, сучасних методичних розробок з розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Можна з впевненістю сказати, що при наявності розвивального мовленнєвого середовища дитина практично оволодіває діалогом, полілогом, монологом і фактично підготовлена до навчання грамоти. В. Даниленко розглядає розвивальне середовище як комплекс психолого-педагогічних умов розвитку творчих здібностей в організованому просторі креативного поля. Розвивальне середовище охоплює:

- освітній простір: система занять із розвитку вербальної творчості, орієнтація на зону найближчого розвитку дітей групи дошкільного закладу, створення умов та засобів організації життєдіяльності, технологія навчання: методи та прийоми, форми, засоби, система вправ, які активізують мовленнєвий та творчий розвиток, спостереження за навколишнім світом;
- комунікативний простір: сформованість комунікативних навичок, взаємодія дітей у процесі продуктивних видів діяльності, повноцінне міжособистісне спілкування, стиль спілкування педагога, спільна діяльність, позитивна співпраця педагога з дітьми;
- корекційний простір: корекція мовленнєвого розвитку, корекція пізнавального розвитку, корекція емоційного і комунікативного розвитку;
- розвивальний простір: система розвивальних занять, вправ та ігор;
- креативний простір: формування творчого потенціалу, творчої самостійності, стимулювання творчої активності [13].

Таким чином, бачимо, що створення розвивального мовленнєвого середовища для розвитку комунікативних навичок дитини старшого дошкільного віку є важливою педагогічною умовою для організації комунікативно-мовленнєвої діяльності старших дошкільників.

Щодо третьої педагогічної умови організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку, це – підготовленість майбутніх вихователів до виконання цього завдання.

Як зазначає І. Луценко «структуру особистісно розвивального професійно-мовленнєвого спілкування вихователя з дітьми обґрунтовано як єдність просторового, емоційного, мовленнєвого, інтерактивного контактів. Функціями та цілями, що визначають стратегічні напрями його здійснення визначено: формування, розвиток та задоволення потреби дітей у мовленнєвому спілкуванні; комунікативну функцію як чинник мовленнєвого розвитку та організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей; комунікативно-мовленнєву співучасть, співдію у спілкуванні з дітьми; навчання мови і розвиток комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей; психологічну підтримку в спілкуванні з дітьми; розваги. Сферами їх втілення є: повсякденне спілкування вихователя з дітьми (комунікативний діалог); інтимно-особистісне спілкування (інтимно-особистісний діалог); організація навчально-мовленнєвої діяльності (навчальний діалог); ділове співробітництво (діловий діалог); дитяче дозвілля. Реалізація визначених функцій зумовила необхідність теоретичного обґрунтування і визначення принципів організації професійно-мовленнєвого спілкування вихователя з дітьми. Під час теоретичного аналізу було розроблено методичні принципи організації професійно-мовленнєвого спілкування вихователя з дітьми. Серед них провідними є: гуманізація комунікативних настанов педагога; задоволення потреби дітей у спілкуванні, розвиток мотивів спілкування, інтересів; досягнення особистісно розвивального ефекту в процесі мовленнєвого спілкування вихователя з дітьми; приклад товариськості та рівноправності, конструктивна позиція у спілкуванні; діалогічна орієнтація у

спілкуванні та діалогічність мовлення педагога, добір оптативних мовленнєвих форм; дотримання професійної та мовленнєвої етики; встановлення емоційної довіри та підтримка позитивної атмосфери спілкування; пом'якшення, зняття, компенсування засобами педагогічного мовленнєвого впливу емоційної напруги, дії на дітей стресогенних чинників; врахування індивідуальних особливостей і ситуативного стану дитини у процесі комунікативно-мовленнєвої взаємодії» [22, с. 13].

Як зазначає Н. Трофаїла, сучасний вихователь дітей дошкільного віку – це професіонал, який орієнтується в наукових досягненнях, в інноваціях, володіє різними технологіями розвитку, навчання та виховання дітей, здатних до саморозвитку, самовдосконалення, самомоделювання та самопроектування в різних сферах життєдіяльності, зокрема, професійній [34].

Професійна підготовка майбутнього вихователя – це спеціально організований освітній процес, спрямований на формування у майбутніх фахівців високого рівня готовності до ефективного здійснення професійної діяльності в галузі дошкільної освіти. Це багатоаспектний, цілеспрямований, довготривалий процес особистісного професійного становлення творчої індивідуальності педагога, готового до майбутньої інноваційної діяльності в умовах сучасного ЗДО. Професійну підготовку фахівців дошкільної освіти вихователів працівників дошкільної галузі педагогів дошкільної освіти визначають як результат комплексного освітнього процесу, що характеризується широтою загального світогляду і високої загальної культури особистості, володінням професійними знаннями з педагогіки, психології, теорії та наукових основ управління; це спроможність вихователя реалізувати свої знання на практиці; це вміння застосовувати весь спектр традиційних та інноваційних методів психолого-педагогічного, соціального дослідження, усього комплексу педагогічних і управлінських умінь.

«Систему професійної підготовки педагогічних кадрів дошкільної освіти розглядають як специфічну галузь педагогічної освіти, що цілковито на

неї зорієнтована, у головних вимірах структурно її повторює й розвивається в напрямках еволюції останньої.

Отже, передумовою ефективної реалізації професійних функцій вихователя закладу дошкільної освіти, можна виокремити:

1. Гностично-дослідницьку, яка має на меті вивчення індивідуально-особистісних особливостей дітей; збір і аналіз фактів їхньої поведінки, встановлення причин і наслідків учинків вихованців; проектування розвитку особистості кожної дитини та дитячого колективу загалом; засвоєння передового досвіду, нових педагогічних технологій.

2. Виховну, яка реалізується в розробленні та здійсненні змісту виховання і навчання, відборі нових форм і методів щодо формування у дитини ставлення до природи, навколишнього світу, інших людей і себе, інтересу та культури пізнання.

3. Конструкторсько-організаційну, яка спрямована на організацію педагогічного процесу в дошкільному навчальному закладі; використання нових форм, які забезпечують ефективний розвиток дітей; моделювання і керівництво різними видами їхньої діяльності; педагогічне управління їхньою поведінкою й активністю.

4. Діагностичну, яка полягає у визначенні рівня розвитку дітей, стану педагогічного процесу, завдань освітньо-виховної роботи з дітьми та батьками, підсумків власної педагогічної роботи та їх відповідності вимогам часу; використанні корегуючих методик.

5. Координуючу, яка забезпечує єдність роботи дошкільного навчального закладу і сім'ї щодо створення повноцінного потенціалу виховного середовища» [34, с. 85].

Таким чином, бачимо, що готовність вихователя, сформованість у нього необхідних професійних та особистісних компетентностей є важливою педагогічною умовою для організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку

Отже, нами були виділені такі педагогічні умови організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку як: дотримання вимог Базового компонента дошкільної освіти та завдань чинних програм розвитку та виховання дітей дошкільного віку щодо цього напрямку роботи, створення розвивального мовленнєвого середовища для розвитку комунікативних навичок старших дошкільників та підготовленість майбутніх вихователів до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку.

2.3. Система роботи з організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку в умовах ЗДО

На основі знань про оптимальні методи і форми та педагогічні умови організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти, нами була самостійно розроблена система роботи. Розглянемо її зміст та завдання детальніше.

Запропонована система роботи з організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку передбачає виконання окремих завдань протягом одного місяця.

Зважаючи на першу педагогічну умову для організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку в умовах ЗДО, а саме – дотримання вимог Базового компонента дошкільної освіти та завдань чинних програм розвитку та виховання дошкільників, ми пропонуємо виконувати окреслене завдання на різноманітних заняттях в умовах закладу дошкільної освіти, які передбачені вимогами сучасної дошкільної освіти в Україні. Так, ми пропонуємо організовувати комунікативно-мовленнєву діяльність дітей у старшій групі на таких заняттях як:

- 1) заняття з розвитку мовлення;
- 2) інтегровані;
- 3) домінантні;

- 4) ігрові;
- 5) тематичні.

В процесі занять з розвитку мовлення, вихователь повинен сформувати між ним та вихованцями активну мовленнєву комунікацію, спонукати їх до спілкування.

Так, наприклад, на заняттях з розвитку мовлення, вихователь ставить уточнюючі та рефлексивні питання дітям, які розвивають їх зв'язне мовлення, яке є основою для комунікативно-мовленнєвої діяльності. Водночас на тематичних, домінантних та інтегрованих заняттях, вихователь має змогу збагачувати словник дошкільників новими лексичними одиницями, навчати правильно будувати власні усні монологічні висловлювання на власному прикладі. Щодо ігрових занять, головною метою вихователя повинно бути організувати безпосередню комунікацію між вихованцями в ігровій діяльності (дидактичні, сюжетно-рольові, режисерські ігри тощо), спонукати їх до спілкування у грі (додаток Г). Важливо віддавати перевагу фронтальним формам занять у закладі дошкільної освіти.

Як зазначалося вище, важливою педагогічною умовою організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти є формування у них комунікативних навичок, за допомогою створення розвивального мовленнєвого середовища. Так, пропонуємо виконувати зазначене завдання, за допомогою різноманітних методів та засобів організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дошкільників. Мова йде про наступні:

- 1) інтерактивні методи навчання;
- 2) експериментальна робота;
- 3) трудова діяльність;
- 4) бесіди та дискусії, за змістом мультфільмів, дитячих фільмів, казок та художньої літератури.

Щодо інтерактивних методів навчання, на нашу думку, доцільним буде використання таких як:

- 1) «Мозковий штурм»;
- 2) «Навчаючи-вчусь»;
- 3) дискусія.

Під час інтегративного методу «Мозковий штурм», старші дошкільники мають змогу знайти рішення для окремого питання, в груповій формі, під час комунікації між собою.

Оптимальними темами для зазначеного інтерактивного методу у старшій групі вважаємо:

1. Як можна допомагати тваринам взимку?
2. Способи подружитися.

Окреслені теми для «Мозкового штурму» мають компоненти екологічного та морального виховання старших дошкільників, тому допоможуть не тільки сформувати їх комунікативні навички, але й допоможуть розвиватися у зазначених виховних напрямках.

Щодо інтерактивного методу «Навчаючи – вчусь» він передбачає безпосередню комунікацію між її учасниками. Метою зазначеного методу є передати окрему інформацію, знання одногрупнику. Так, наприклад, вихователь повідомляє окремій дитині інформацію, яку треба передати іншому старшому дошкільнику. Це може бути інформація на будь-яку тему, яка передбачена сучасною дошкільною освітою в Україні, у старшій дошкільній групі. Наприклад, на тему:

- 1) «Дикі тварини»;
- 2) «Свійські тварини»;
- 3) «Пори року»;
- 4) «Тварини навесні».

Що стосується дискусій у старшій дошкільній групі, які можуть сформувати у дітей комунікативні навички, можна впроваджувати такі теми для обговорення:

1. Чому важливо сортувати сміття?
2. Чому важливо слухатися батьків?

3. Важливість дотримання правил дорожнього руху.

Важливо обирати теми для дискусій, які допоможуть налагодити комунікацію вихованців з навколишнім світом.

Ми переконані, що експериментальна робота у груповій формі дозволить дітям налагодити комунікацію з одногрупниками та сформує у них сталі комунікативні навички. Вихователю можна запропонувати старшим дошкільникам здійснити окремий експеримент у парі чи групі. Доцільно здійснити парну чи групову експериментальну роботу у вигляді спостереження та трудової діяльності за такими темами як:

1. «Ріст рослин»;
2. «Турбота за тваринами»;
3. «Агрегатні стани води».

Досить важливими для організації комунікативно-мовленнєвої діяльності та формування комунікативних навичок старших дошкільників є впровадження бесід та дискусій, за змістом мультфільмів, дитячих фільмів, казок та художньої літератури.

Якщо бесіди дозволять налагодити комунікацію старших дошкільників з вихователем, будуть зумовлювати розвиток їх зв'язного мовлення, дискусії мають змогу сформувати комунікативні навички вихованців, які спрямовані на однолітків. Вихователю важливо обирати мультфільми, дитячі фільми, казки та художню літературу високо морального характеру, бажано обирати тематику дружби, допомоги іншим людям та тваринам, теми, які будуть зумовлювати не тільки комунікативний розвиток дітей, але й соціальний та моральний. Можна обрати такі казки як:

1. «Багач без носа».
2. «Багач ненажера».
3. «Бідний вовк».
4. «Бджоли і ведмідь».
5. «Вовк і чапля».
6. «Двоє з торби».

7. «Двом помогло».
8. «Іван Голик та його брат».
9. «Івасик-телесик».
10. «Лисиця та рак».

Щодо мультфільмів можна обрати наступні:

1. «Історія іграшок».
2. «Внутрішній світ»;
3. «Шрек».
4. «Монстри на канікулах».
5. «Кунг-фу Панда».
6. «Мадагаскар».
7. «Рататуй».
8. «Залізна велика людина».
9. «Ліло і Стіч».
10. «Віднесені привидами».

Що стосується художньої літератури, доцільно обирати твори В. Сухомлинського. Вони містять у собі моральний компонент, зокрема, про дружбу. Це допоможе сформувати у дітей комунікативні навички.

Також радимо під час створення комунікативно-мовленнєвого середовища для дітей старшого дошкільного віку використовувати різноманітні словесні та наочні матеріали, які зможуть налагодити як комунікацію між старшим дошкільником та вихователем, так й його комунікацією з однолітками у групі. Це можуть бути окремі ілюстрації, інструкції, сюжетні картинки, плакати тощо.

Однією з педагогічних умов організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку є підготовленість вихователів до виконання зазначеного завдання. Тому, вихователям важливо займатися самоосвітою у цьому напрямку, відбирати оптимальні методи та засоби для організації комунікативно-мовленнєвої діяльності, які будуть відповідати віковим та психологічним особливостям дітей старшого дошкільного віку.

Педагогу треба пам'ятати, що окреслене завдання передбачає комунікацію не лише з одногрупниками, але й власне з вихователем. Тому, важливо впроваджувати з дітьми індивідуальні бесіди та інтерактивні вправи. Щодо останніх, це можуть бути такі вправи як:

1. «Який у тебе настрій?».
2. «Оціни свою роботу».
3. «Рівень власного успіху».

Таким чином, нами була запропонована система роботи з організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. Вона передбачала дотримання основних педагогічних умов та використання різноманітних форм, методів та засобів для виконання цього завдання.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Отже, ми організували та провели емпіричне дослідження. Дослідження проводилося на базі закладу дошкільної освіти № 4 «Казка» у місті Ніжин. У ньому взяли участь 26 випробуваних дітей старшого дошкільного віку та 5 вихователів зазначеного ЗДО. За результатами дослідження, було встановлено, що серед випробуваної групи старших дошкільників переважають низькі показники сформованості комунікативно-мовленнєвої компетентності (58%). Результати анкетування вихователів, надали можливість зробити висновок, що їх переважна більшість організують комунікативно-мовленнєву діяльність вихованців, однак не часто (80%), віддають перевагу традиційним методам організації (80%), зокрема, бесідам (80%), найоптимальнішою формою організації зазначеного виду діяльності вважають заняття з розвитку мовлення (80%) та найчастіше використовують такий засіб організації як художня література чи фольклор (80%).

Нами були виокремлені 3 педагогічні умови організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в ЗДО. Це: дотримання вимог Базового компонента дошкільної освіти та завдань чинних програм розвитку та виховання дітей дошкільного віку щодо цього напрямку роботи, створення розвивального мовленнєвого середовища для розвитку комунікативних навичок старших дошкільників та підготовленість майбутніх вихователів до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Була запропонована авторська система роботи з організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. Вона передбачала дотримання основних педагогічних умов та використання різноманітних форм, методів та засобів для виконання цього завдання.

ВИСНОВКИ

Згідно з метою дослідження, на теоретичному та емпіричному рівні була досліджена проблема організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Відповідно до першого завдання, схарактеризовані опорні поняття, що складають змістову основу дослідження. Мова йде про такі поняття як: «мовлення», «мовленнєва діяльність», «комунікативна діяльність» та «комунікативно-мовленнєва діяльність». Отже, мовлення є пізнавальним процесом, який відбувається під час використання мови з метою забезпечення спілкування та комунікації людей. Мовленнєва діяльність, в свою чергу, є процесом виробництва і розуміння мовлення, результатом якого є мовний матеріал. Під комунікативною діяльністю особистості доцільно розуміти процес взаємодії з іншими людьми в умовах соціального простору, який відображається у спілкуванні. Натомість комунікативно-мовленнєва діяльність – це процес обміну інформацією та взаєморозумінням між особами за допомогою мови.

Згідно з другим завданням дослідження, були охарактеризовані теоретичні основи організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку. Встановлено, що рівень комунікативно-мовленнєвого розвитку відображає успішність або неуспішність взаємодії дитини з соціальним і природним оточенням. Це підкреслює важливість розуміння «людина-ситуація» та особистісних аспектів комунікативного досвіду. Аналіз досягнень у мовленнєвій сфері може розкрити ціннісні орієнтації, очікування та уявлення дитини про себе та інших. Це важливо для розуміння не лише мовленнєвого розвитку, але й формування особистості. Можна виділити два основні типи (способи) опанування рідною мовою дітьми дошкільного віку: операційний (комунікативний), який відповідає рівню неусвідомленої операції та пов'язаний з комунікативною інтенцією; дієвий (некомунікативний), який не має комунікативної мети та відповідає рівню

свідомої мовленнєвої операції, а надалі стає автоматизованим та переходить у неусвідомлену, спонтанну мовленнєву діяльність.

Відповідно до третього завдання дослідження, були проаналізовані форми та методи організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку. Оптимальними формами організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку вважаємо: заняття з розвитку мовлення та спілкування (комбіновані, комплексні, інтегровані, тематичні). Щодо методів та засобів, під час організації комунікативно-мовленнєвої діяльності, переконані у доцільності використання таких як: ігри, бесіди, інтерактивні методи, мультиплікаційні фільми, усна народна творчість, куточок книг, парна або групова робота, експериментальна діяльність, метод проєктів тощо.

Згідно з четвертим завданням дослідження, була емпірично досліджена сформованість комунікативно-мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку, форм та методів її організації. Отже, ми організували та провели емпіричне дослідження. Дослідження проводилося на базі закладу дошкільної освіти № 4 «Казка» у місті Ніжин. У ньому взяли участь 26 випробуваних дітей старшого дошкільного віку та 5 вихователів зазначеного ЗДО. За результатами нашого дослідження, ми дійшли висновку, що у дітей старшого дошкільного віку, які взяли участь у нашому дослідженні, переважає низький рівень сформованості комунікативно-мовленнєвої компетентності (58%). Результати анкетування вихователів, які займаються з окресленою групою дітей, надають змогу стверджувати, що на низькі показники розвитку зазначеної компетентності вихованців можуть впливати рідка тенденція до організації їх комунікативно-мовленнєвої діяльності та відсутність використання інноваційних методів, форм та засобів для виконання цього завдання.

Відповідно до п'ятого завдання, були виділені та схарактеризовані педагогічні умови організації комунікативно мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в ЗДО. Переконані, що позитивний вплив на

сформованість комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку може надати дотримання таких педагогічних умов як: дотримання вимог Базового компонента дошкільної освіти та завдань чинних програм розвитку та виховання дітей дошкільного віку щодо цього напрямку роботи, створення розвивального мовленнєвого середовища для розвитку комунікативних навичок старших дошкільників та підготовленість майбутніх вихователів до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Згідно з шостим завданням нашого дослідження, була запропонована система роботи з використанням різних форм та методів організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в ЗДО. Вона передбачала дотримання виділених педагогічних умов та використання різноманітних форм (заняття з розвитку мовлення, інтегровані, домінантні, ігрові, тематичні заняття) методів (інтерактивні, експериментальна робота, трудова діяльність, бесіда) та засобів (казки, художня література, мультфільми, дитячі фільми, словесні та наочні матеріали) для виконання цього завдання)

Подальший розгляд даної проблеми вбачаємо у практичній перевірці впливу дотримання педагогічних умов та використання певних методів, форм та засобів для організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку на сформованість їх комунікативно-мовленнєвої компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова О. П. Я у Світі (нова редакція) : програма розвитку дитини дошкільного віку. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с.
2. Беленька Г. В. Дитина : освітня програма для дітей від 2 до 7 років. Київ : Київський університет ім. Б. Гринченка, 2016. 304 с.
3. Беляєва О. М. Мовленнєва комунікація: структура, види, форми, перешкоди. *Світ медицини та біології*. 2016. № 1. С. 181–191.
4. Білан О. Українське дошкільня : базова програма розвитку дитини дошкільного віку. Київ : Мандрівець, 2017. 257 с.
5. Богуш А., Маліновська Н. Методика розвитку мовлення і навчання : навч. посіб. рідної мови дітей раннього і дошкільного віку. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 336 с.
6. Варій В. Й. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 968 с.
7. Велитченко Л. К. Загальна психологія : навч. посіб. Одеса : Видавець Н. П. Черкасов, 2018. 272 с.
8. Галілейська М. І. Про мовленнєвий розвиток: значення, завдання вихователя, принципи. URL: <https://naurok.com.ua/pro-movlenneviy-rozvitok-znachennya-zavdannya-vihovatelya-principi-251261.html> (дата звернення: 01.05.2024)
9. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
10. Гладько Л. Створення розвивального мовленнєвого середовища у процесі використання казкотерапії : навч.-метод. посібник. Вінниця : Світло, 2017. 202 с.
11. Глущенко М. С. Комунікативна діяльність дитини- спілкування

12. Грейліх О. О. Психологічні особливості розвитку мовлення дітей дошкільного віку. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v6/i16/11.pdf> (дата звернення: 05.10.2023)

13. Даниленко В. Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами збагачення і активізації словника. *Наука. Освіта. Молодь*. 2019. № 4. С. 90–92.

14. Денисенко О. І. Розвиток навичок комунікабельності у дітей дошкільного віку : навч. посіб. Черкаси : ЧОПООП ЧОР, 2012. 32 с.

15. Зімакова Л. В. Виховання комунікативно-мовленнєвих мотивів дошкільників. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. праць. Харків, 2017. Вип. 56. С. 1–13.

16. Зімакова Л. В. Комунікативно-мовленнєвий розвиток старших дошкільників засобами мультиплікації: технологічний підхід. *Педагогічні науки*. 2019. № 74. С. 17–20.

17. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти : навч. посіб. Київ : НМЦВО, 2003. 300 с.

18. Калуська Л. В. Соняшник : комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 144 с.

19. Картошенко В. М. Мовленнєвий розвиток дошкільника. URL: http://pryluky-dnz19.cn.sch.in.ua/metodichna_vitaljna/metodichni_rekomendacii/movlennyevij_rozvitok/#:~:text=Мовленнєвий%20розвиток%20дошкільника—%20складний%20психологічний,у%20колі%20дорослих%20та%20однолітків (дата звернення: 01.05.2024)

20. Кириченко Т. В. Особливості психологічних і психолінгвістичних характеристик комунікативно-мовленнєвої діяльності майбутніх учителів. *Проблеми сучасної психології*. 2017. № 38. С. 175–186.

21. Лебеденко Д., Кузава І. Особливості використання прийомів і методів для розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. № 4. С. 4–16.

22. Луценко І. О. Організація комунікативно-мовленнєвої діяльності дошкільнят на засадах дитиноцентризму. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9772/Lutsenko1.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 20.04.2024)

23. Луценко І. О. Підготовка майбутніх вихователів до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку. *Наука і освіта*. 2014. № 10. С. 124–127.

24. Мартіна О. В., Третяк Н. В, Гордійчук М. С. Комунікативно-мовленнєва діяльність як оптимізація розвитку культури мовлення молодших школярів. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2021. № 30. С. 131–153.

25. Павелків Р. Д. Загальна психологія : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 576 с.

26. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини як фактор вибору стратегії міжособистісного спілкування. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v4/i15/3.pdf> (дата звернення: 05.10.2023)

27. Поліщук Т. С. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольових ігор. *Підготовка майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: компетентнісний підхід : збірник наукових праць*. Житомир : ФО-П «Н.М. Левковець», 2019. Вип. 44. С. 174–177.

28. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція) від 12.01.2021 № 33. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення: 05.10.23)

29. Проскурняк О. І. Роль активності у формуванні комунікативної діяльності особистості. URL:

https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/10_2011/12.pdf (дата звернення: 20.04.2024)

30. Пшетаховська М. І. Комунікація як одна зі сторін діяльності спілкування. URL: <https://naurok.com.ua/komunikaciya-yak-odna-zi-storin-diynalnosti-spilkuvannya-352660.html> (дата звернення: 20.04.2024)

31. Романик Н. В. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільників засобами інноваційних технологій в ДНЗ. URL: <https://vseosvita.ua/library/komunikativno-movlennevij-rozvitok-doskilnikiv-zasobami-innovacijnih-tehnologij-v-dnz-84692.html> (дата звернення: 01.05.2024)

32. Сонник Ю. А. Педагогічний потенціал мультфільмів у формуванні комунікативно-мовленнєвої компетенції дошкільників. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/9674/1/25.pdf> (дата звернення: 01.05.2024)

33. Столбунова Н. С. Досвід роботи з теми: «Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку. URL: <https://vseosvita.ua/library/dosvid-roboti-z-temi-movlennevij-rozvitok-ditej-doskilnogo-viku-189580.html> (дата звернення: 01.05.2024)

34 Трофаїла Н. Сучасна професійна підготовка майбутніх вихователів у системі дошкільної освіти України *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2019. Вип. 65. С. 89–92.

35. Трифонова О. С. Розвиток мовленнєвої діяльності дітей у працях науковців. *Наука і освіта*. 2012. № 5. С. 123–129.

36. Тур О. Комунікативна діяльність майбутнього спеціаліста: сутність та характерні особливості. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 5. С. 59–63.

37. Феклістова А. Формування комунікативної компетенції дітей дошкільного віку: методи інтерактивної взаємодії. URL: http://dnz354.edu.kh.ua/navchaljno-vihovnij_proces/storinka_vihovatelya-

metodista/formuvannya_komunikativnoi_kompetencii_ditej_doshkiljnogo_viku_m
etodi_interaktivnoi_vzayemodii/?pvi=no (дата звернення: 01.05.2024)

38. Шалівська Ю. В. Сутність і характеристика комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів. *Innovative solutions in modern science*. 2016. № 5. С. 93–106

39. Шапошникова З. І. Формування мовленнєвих умінь і навичок дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2003. 250 с.

40. Downey J. E. The Psychology of Figures of Speech. *The American Journal of Psychology*. 2019. № 1. С. 103-115.

41. Marslen-Wilson. W. D. Speech Understanding as a Psychological Process. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-009-9091-3_2
(дата звернення: 15.11.2023)

Завдання для визначення рівня мовленнєвої комунікації

Завдання 1. «Дитячий садочок»

Пропонуємо дитині уявити, що до дитячого садочка прийшла нова дитина і їй потрібно познайомити із груповою кімнатою, із туалетною кімнатою, із спальною кімнатою. Розповісти призначення кожного приміщення.

Ролі: новенька дитина – дорослий; роль дитини, яка знайомить із приміщеннями – обстежувана дитина.

Завдання 2. «Що ти скажеш?».

Дитині описують відповідну мовленнєву ситуацію і пропонують уявити, що це сталося з нею. Наприклад: «Ти приїхав одного вихідного дня до бабусі і вийшов на вулицю погратися. Там гралися у цікаву рухливу гру незнайомі діти. Тобі теж захотілося погратися з ними. Що ти скажеш?»

Ролі: дорослий – діти, які граються; дитина, яка хоче погратися – обстежувана дитина.

Завдання 3. «Загублена іграшка».

Педагог пропонує дитині знайти іграшку серед інших, пропонуючи свою допомогу. Дитина повинна ставити запитання, які стосуються місця де захована іграшка та як вона виглядає. Педагог відповідає на запитання дитини, скеровуючи напрямок руху дитини. Підійшовши до іграшок дитина повинна знову ставити запитання. Наприклад,- Це м'яка іграшка?

Педагог: - Ні.

Дитина:- Це вид транспорту?Педагог: - Так?

Дитина: - Це літак? – Так .- відповідає дорослий.

Додаток Б**Ситуації для дослідження типу спілкування випробуваних старших дошкільників****Ситуація 1.**

Вихователь: Сьогодні у нас день виконання ваших бажань. Ви зможете займатися тим, чим бажаєте. Дивіться, у нас є велика кількість різноманітних іграшок, книжок, з якими можна ознайомитися чи є можливість поспілкуватися зі мною. Чим будемо займатися?

Ситуація 2.

Вихователь: Діти, розкажіть мені, будь ласка, чим ви любите займатися у вільний час. Є варіанти відповідей:

- 1) гратися в іграшки;
- 2) слухати казки;
- 3) спілкуватися один з одним.

Ситуація 3.

Вихователь: Наразі мені треба відійти до іншої групи. Ви можете займатися чим завгодно (дітям надаються іграшки, книжки у колі однокласників).

Анкета для вихователів

1. Вкажіть ваш вік.
2. Вкажіть стаж вашої роботи вихователем у закладах дошкільної освіти.
3. Чи організовуєте ви комунікативно-мовленнєву діяльність у старшій дошкільній групі?
 - а) так, часто;
 - б) так, але рідко.
 - в) не організовую.
4. Яким методам організації комунікативно-мовленнєвої діяльності старших дошкільників ви віддаєте перевагу:
 - а) традиційним;
 - б) інноваційним;
 - в) не використовую.
5. Оберіть найоптимальніший, на ваш погляд, метод організації комунікативно-мовленнєвої діяльності старших дошкільників
 - а) бесіди;
 - б) інтерактивні методи;
 - в) ігрові методи;
 - г) свій варіант.
6. Оберіть найоптимальнішу, на ваш погляд, форму організації комунікативно-мовленнєвої діяльності старших дошкільників
 - а) заняття з розвитку мовлення;
 - б) дослідницька діяльність;
 - в) групова та парна робота;
 - г) ігрова діяльність.
7. Який засіб організації комунікативно-мовленнєвої діяльності старших дошкільників ви використовуєте найчастіше?

- а) художня література чи фольклор;
- б) мультфільми чи інші відео-матеріали;
- в) театралізована діяльність;
- г) свій варіант.

Ігри для організації комунікативно-мовленнєвої діяльності

Знайти пару

Учасникам роздають смужки паперу, на яких написані назви тварин. Кожен мовчки повинен знайти свою «пару» — таку саму тварину. Пари утворюють коло. Кожна пара показує свою тварину, решта повинна відгадати, що це за тварина.

Витівник

Учасники сидять чи стоять у колі. Обирають ведучого. Він залишає приміщення. За час його відсутності обирають «витівника». Усі плескають у долоні — ведучий повертається. Він стає в центр кола. Він має визначити «витівника». Учасники плескають у долоні, доки «витівник» не покаже новий рух. Учасники його наслідують. Потім «витівник» знову змінює рух. Ведучий не стоїть на місці, а повертається. Учасники повинні стежити за зміною рухів непомітно, коли ж ні, то ведучому буде легко знайти «витівника». Коли ведучий визначає останнього, той сам стає ведучим і гра продовжується.

Можливі рухи: потирання долонь, диригування та ін.

Думки без слів

Один з учасників виходить за двері. Ті, хто залишилися, обирають трьох учасників, які бажають поспілкуватися з тим, хто вийшов. Потім той, хто вийшов, повертається і повинен поглядом визначити тих, хто бажає з ним поспілкуватися. Учасників попередньо інструктують, що погляди цих трьох повинні відрізнитися від поглядів інших. Не рекомендовано давати очевидні підказки: підморгування, кивати головою і т. ін.

Спробуй, дізнайся!

Один з учасників залишає кімнату. Ті, хто залишилися, у цей час обирають когось, уважно його розглядають та запам'ятовують. Ведучий повертається і

ставить запитання про зовнішність обраної людини. Решта можуть відповідати тільки «Так» чи «Ні». Потім гру продовжують із новим учасником.

Пінгвіни

Члени групи зображають пінгвінів» (руки притиснуті до тіла, долоні відведені в сторони, переміщаються дрібними кроками). «Пінгвіни» живуть на «острові». Там холодно. «Пінгвіни» хочуть зігрітися. Найтепліше місце — у центрі «острова». Вони рухаються до центра, щоб зігрітися. У центрі бажано побувати кожному (це не обумовлюють, учасники повинні розуміти це).

Розповідь за ланцюжком

Перший учасник групи придумує якесь речення, за ним наступний по колу каже своє речення і т. ін., щоб зрештою скласти оповідання. Речення необхідно говорити швидко, не затримуючись.

Варіант: придумувати перше і останнє речення. Учасникам необхідно скласти оповідання таким чином, щоб між цими двома реченнями був зв'язний текст.

Мої сусіди

Учасники сидять по колу. Ведучий стоїть у центрі. Він каже: «Мені подобаються всі мої сусіди, особливо ті, хто має...» (біленькі шкарпетки; червоні хусточки; зелені очі; штани і т. ін.). Ті, хто має названі ознаки, повинні помінятися місцями. Ведучий теж намагається сісти. Той, кому забракло місця, стає ведучим.

Три слова

Учасники стоять по колу. Ведучий рухається вздовж кола, зупинившись перед кимось, називає слово, що складається з 3-4 літер. Доки ведучий лічить до 10, необхідно назвати 3-4 предмети, назви яких починаються з літер, що складають це слово.

Машина на мийці

Учасники групи шикуються у дві шеренги, обличчям одне до одного. Один учасник — на початку — «машина», іншій — у кінці — «сушилка». «Машина» проходить повз шеренгами, усі її «миють»: погладжують,

потирають і т. ін., роблячи це обережно та акуратно. «Сушилка» повинна її «висушити»: обняти. Потім «сушилка» стає в шеренгу, а той, кого «мили», стає «сушилкою», а спочатку шеренги йде наступна «машина».

Хто це?

Учасники утворюють коло. Один учасник стає в центр кола та заплющує очі. Ведучий розкручує його, а решта учасників у цей час міняються місцями. Після цього ведучий садить того, хто стоїть у центрі, на коліна комусь з учасників. Той, хто сидить, говорить що-небудь зміненним ГОЛО" сом. Учасник повинен упізнати, у кого на колінах він сидить. Якщо цього недостатньо, можна впізнати партнера за допомогою кількох торкань. Якщо він не відгадує, то гра повторюється, доки він не впізнає одного з тих, хто сидять.

Колискова

Варто заздалегідь обмовитися про рівень екстриму!

Один учасник ставати в центрі і закриває очі, а інші стають довкола нього дуже близько і кладуть руки на рівні грудей (на плечі, на спину). Бажано зробити однією ногою крок назад, щоб упертися. Починається повільне погойдування центрального учасника. Він же у свою чергу коштує ногами на тому самому місці. Треба повільно і плавно передавати центрального учасника по колу, допомагаючи сусіду підтримувати. Поступово кут відхилення збільшується... Через хвилину, можна поступово закінчувати робити приемність центральному учаснику, тобто зменшувати амплітуду коливань. Бажана участь у «колисковій» всіх учасників.